

ӨБДІРАХМАН ИСАБАЕВ

ҚАЗАҚ ТІЛІН ОҚЫТУДЫҢ ДИДАКТИКАЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ

Алматы, «Қазақ университеті», 1993

ББК 83.3 Қаз я 73
И 83

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ БІЛІМ МИНИСТРЛІГІ

Редакторы Б. Әлімқұлов

Исабаев Ә.

И 83 Қазақ тілін оқытудың дидактикалық негіздері
(Көмекші оқу құралы).— Алматы, «Қазақ универ-
ситеті», 1993.— 160 бет.

ISBN 5-7090-0104-X

Еңбекте қазақ тілінен білім берудің әдістері, анықтама-
сы, жіктелуі, іске асырылу жүйесі мен құрылымы, маңызы мен
құндылығы, қазақ тілін тәжірибелік және теориялық тұрғы-
дан үйретудің жолдары тілдік фактілер негізінде талданады.
Автор кітапта білім берудің негізгі құралдарын қарастыра
отырып, оқытудың теориялық мәселелеріне, оның түрлері мен
әдістеріне тұжырым жасайды. Жоғары оқу орындарының сту-
денттеріне, тіл мамандарына, мектеп пен училище мұғалімде-
ріне арналады.

И 4602020400—014 4—93
416(05)—93

ББК 83.3 Қаз я 73

ISBN 5-7090-0104-X

© Исабаев Әбдірахман, 1993

КІРІСПЕ

Методика ғылымында қағидалар жүйесін теория қарастырады. Қазақ тілі методикасы дидактика теориясына байланысты зерттеледі. Білім беру теориясын педагогика ғылымында дидактика деп атайды. **Дидактика** — грек тілінің *didaktikos* — «өсиет» деген мағынадағы сөзі бойынша жасалған термин. Сондықтан бұл сөз **білім беру мен оқыту теориясы** деген мағынаны аңғартады. Дидактика білім берудің мазмұнын, ұйымдастыру мәселелерін, талаптары мен тәсілдерін қарастырып, мектепте оқытылатын пәндердің жалпы заңдылықтарын белгілейді.

Қазақ тілі методикасы білім берудің негізгі құралдарын іздестірсе, ал дидактика білім беру мен оқытудың теориялық мәселелерін, оның формалары мен әдістерін зерттейді. Дидактикалық пайымдаулар әр пәнді оқыту методикасының, соның ішінде қазақ тілі методикасының теориялық негізі болып табылады. Мектепте қазақ тілін оқыту жұмыстары дидактиканың оқыту, білім беру жөніндегі теориялық қағидаларына сүйенеді, яғни қазақ тілі методикасы дидактика мәліметтеріне негізделі отырып дамиды.

Бұл еңбекте қазақ тілі методикасының жалпы мәселелері, қазақ тілінен білім берудің мазмұны, оқушыларға қазақ тілінен берілетін білім көлемі, қазақ тілін оқытудың жүйесі, білім берудегі негізгі принциптер, әдістер мен тәсілдер, олардың жіктелуі мен құрылымы, өтілетін сабақ жүйесі, оларды топтастыру, құрылымдық элементтері және сабақ жоспарлары мен құрылымы дидактикалық теориялар негізінде баяндалады.

I тарау

ҚАЗАҚ ТІЛІН ОҚИТУ МЕТОДОЛОГИЯСЫ

ҚАЗАҚ ТІЛІН ОҚИТУДЫҢ МЕТОДОЛОГИЯЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ

Методология — гректің *metodos* — зерттеу, әдіс, ілім деген сөздерінен алынған термин. Методика білім беру құралдарының жиынтығы деп қарастырылса, ал методология осы білім беру құралдарын басшылыққа алатын негіздер болып табылады. Жер бетіндегі ғылымдар өзінің негізгі қарастыратын объектісіне қарай екіге жіктеледі: 1. **Жаратылыс тану ғылымдары**; 2. **Қоғамдық ғылымдар**.

Жаратылыс құбылыстарын жаратылыс тану ғылымдары (физика, математика, химия, биология және осылардан бөлініп шыққан басқа да ғылымдар) зерттесе, адам баласы қоғамындағы құбылыстарды қоғамдық ғылымдар (тарих, философия, саяси экономия, заң ғылымдары, педагогика және тіл білімі ғылымдары) зерттейді.

Қазақ тілін оқыту методикасы педагогиканың бір тармағы бола тұрып, қоғамдық ғылымдар қатарына жатады. Тілдік фактілер қазақ тілін оқыту методикасының негізгі объектісі. Ал оқыту методикасы диалектикалық материализммен, біріншіден, методологиялық қағидалар жағынан ұштасса, екіншіден, зерттелетін ортақ мәселелер жағынан жақындасады. Диалектикалық материализм материя алғашқы да, сана екінші деп есептейді. Бұл қағида — ғылымдардың барлығына, соның ішінде қазақ тілін оқыту методикасына да қатысты әрі ортақ қағида. Бізді қоршаған дүние және оның заңдары адам санасынан тыс және оған тәуелсіз өмір сүреді, адам оны еңбек процесінде таниды және пайдаланады. Адамның ойлауы тіл арқылы объективті шындықты көрсетеді. Объективті шындықта болған нәрсенің, танылғанның бәрі де тілде белгіленеді. Қазақ тілін оқыту методикасын зерттеуде диалектиканың негізгі заңдары мен

категориялары ескеріледі. Маркстік диалектиканың бірінші заңы дүниедегі барлық заттар мен құбылыстар бір-біріне тығыз байланысты деп қарайды. Осы заңдылықты методикаға алып келгенде оны төмендегіше түсіндіруге болады. Методика пәні және оның зерттейтін объектілері бір-біріне тығыз байланысты. Білім беру әдістері және олардың түрлері бір-біріне байланысып, бірін-бірі дамытып отырады. Қазақ тілін оқыту методикасындағы сабақтар да біріне-бірі үндесіп отырады, бірінсіз бірі жасалмайды.

Диалектиканың екінші заңы заттар мен құбылыстар саннан сапаға көшіп отырады деп дәлелдейді. Қазақ тілін оқыту методикасындағы білім беру әдістері және олардың құрылымдық элементтері жаңарып, үнемі жетіліп отырады. Диалектикадағы сан — ескі әдістер, ескі методикалық терминдер, ескі сабақ құрылымдары, ал сапа — сол білім беру әдісінің жаңаруы, құрылымдық элементтердің жетілуі, сабақ түрлері, олардың топтастырылуы. Бұлардың бәрі жаңадан қаралады, жаңаша зерттеледі, бұлар сапа ретінде танылады. Диалектиканың үшінші заңы заттар мен құбылыстар бір-бірімен қайшылық негізінде дамиды деп көрсетеді. Әрине, методикалық проблемалардың барлығы өзінше дамиды, өзінше жетіледі. Әрбір мәселенің құрылымдық ерекшеліктері зерттеу үстінде дами түседі, бір орында тоқырап қалмайды. Ескі объектілер жаңарып отырады. Мысалы, Мәскеу, Санкт-Петербург мұғалімдерінің іс-тәжірибелері бойынша сабақтың құрылымдық ерекшеліктері жаңарды.

ҚАЗАҚ ТІЛІН ОҚЫТУДЫҢ ДИДАКТИКАЛЫҚ-МЕТОДИКАЛЫҚ ПРИНЦИПТЕРІ

Мектеп оқушыларына қазақ тілінен тиянақты да берік білім беруде мұғалімдердің ескеретін жұмыстары көп-ақ. Қазақ тіліне байланысты таңдалған материалдардың көлемі мен жүйесіне қарай білім беруде, мұғалім білім беру әдістерінің ең құнды, ең тиімді түрлерін пайдаланады. Сондықтан қазақ тілінен теориялық білім мен практикалық дағды беруде мұғалім дидактикалық принциптер мен методикалық заңдылықтарға сүйенеді. Оқушыларға қазақ тілінен тиянақты білім беруде сүйенілетін жалпы дидактикалық принциптер мыналар: ғы-